

УДК 8.80.82-09

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.1/28.208522>**Іванна ВОЛОСЯНКО,**
orcid.org/0000-0003-0761-1578аспірантка
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника,
асистентка кафедри перекладу та філології
Університету Короля Данила
(Івано-Франківськ, Україна) volosiankoivanna@gmail.com

ПРОБЛЕМА ГЕНДЕРНИХ СТОСУНКІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПРОЗІ НА ТЕМУ ВІЙНИ НА ДОНБАСІ

У статті проаналізовано гендерну тематику в українській сучасній прозі про війну на Сході України. Враховано, що гендерні стосунки у часи соціальних протистоянь і воєн часто набувають зовсім іншого характеру, ніж у мирні дні. З одного боку, вони все-таки відзначаються особливою стійкістю і трепетністю любовних почуттів, а з іншого – певними деструктивними змінами в поведінці як чоловіків, так і жінок. Іноді в гендерних стосунках простежуються виразно негативні явища, насамперед падіння рівня моралі й навіть перетворення інтимних почуттів у суто фізіологічне задоволення, масовий булінг слабшої статі, значна доза зневаги чоловіків до всього жіночого роду. Натомість жінки також вибудовують своєрідний «китайський мур» у ставленні до сильної статі. Письменники нерідко описують фрустраційне переродження жінок-«амазонок», їхнє потворне перетворення на істот без жодних позитивних фемінних рис. Особливої уваги заслуговує ключовий момент перетину жінками «точки неповернення» до свого природного стану.

Чоловіки на війні – це переважно озброєні персонажі, котрі уже з цієї причини почуваються належно захищеними й перебувають у значно кращому становищі, ніж мирні жінки, які волею випадку змушені проживати на окупованій території. Проте чоловіки у ситуації постійної небезпеки для власного життя диференціюють себе «нареченими смерті». Ось чому плотські насолоди для них виявляється нагальною і першочерговою потребою. У романі «Маріупольський процес» Г. Вдовиченко змальований промовистий факт саме такої поведінки головного героя роману Павла, який перебуває в сепаратистському полоні та на якийсь час стає домашнім рабом з гирею на нозі сестри сепаратиста. Характером і поведінкою Ольга йому надзвичайно подобається. Але Павло навіть не збирається відмовляти Вальці-Саморекламі, коли Ольжинина подруга пропонує Павлові секс із нею.

У книзі Василіси Трофимович «Любов на лінії вогню» також велика увага приділена саме гендерним стосункам на війні. Подібна проблема цікавить й інших авторів, які пишуть про події гібридної війни на Сході України.

Ключові слова: гендерні стосунки, поняття маскулінного і фемінного, війна як лакмусовий індикатор на визначення питоми справжньої суті людини в екстремальних ситуаціях.

Ivanna VOLOSIANKO,
orsid.org/0000-0003-0761-1578Graduate Student
of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Assistant at the Department of Translation and Philology
of King Daniel's Private Higher Education Institution
(Ivano-Frankivsk, Ukraine) volosiankoivanna@gmail.com

THE PROBLEM OF GENDER RELATIONS IN CONTEMPORARY UKRAINIAN FICTION ABOUT THE DONBAS WAR

The article analyzes the topic of gender issues in Ukrainian contemporary prose about the war in Eastern Ukraine. It is taken into account that in times of social strife and war, gender relations often take on completely different features than in peacetime. On the one hand, they are still characterized by a special resilience and reverence in affections, and on the other hand, by certain destructive changes in the behavior of both men and women. Sometimes, some distinctly negative phenomena occur in gender relations, first of all, a decline in the level of morality and even the transformation of intimate feelings into purely physiological pleasure, mass bullying of the weaker sex, a significant portion of men with disrespect for females in general. Instead, women are also building something like a “Chinese wall” in relation to the sterner sex. At the same time, writers often describe the rebirth of women as “Amazons” born out of frustration, their ugly transformation into beings without any positive feminine traits. Particularly noteworthy is the key point in women's transition to a «point of no return» to their natural state.

Men at war are mostly armed characters, and for that reason alone they feel appropriately protected and in a much better position than civil women who are forced to live in a occupied territory by a twist of fate. However, men in situations of constant danger for their own lives define themselves as "grooms of death". That is why carnal delights are an urgent and paramount need for them. The novel Mariupol Trial by H. Vdovychenko depicts a telling fact of such behavior of the main character of the novel Pavlo, who is in a separatist captivity and temporarily becomes a domestic slave of separatist's sister with a weight piece attached to his leg. He really likes Olha's character and demeanor. But at the same time, Paul is not even going to refuse Self-Advertising-Valia, when Olha's friend offers Paul sex with her.

The book "Love on the Firing Line" by Vasylysa Trofymovych also places great emphasis on gender relations during war. A similar problem is of interest to other authors who write about the events of the hybrid war in Eastern Ukraine.

Key words: gender relations, notions of masculine and feminine, war as a litmus test for determining the intrinsically true nature of a person in extreme situations.

Постановка проблеми. Гендерні стосунки в соціумі мають важливе значення і завжди об'єктивно віддзеркалюють реальний стан людських взаємин у конкретному «малому» людському суспільстві чи й у всій державі. Мирні умови співжиття і стабільність у державі, закономірно, здатні згладжувати конфлікти між статями як усередині родинних ланок, так і в соціумі та міжнаціональних відносинах загалом. Проте в умовах війни проблема окупанта й окупованих приводить у стан постійної турбулентності, непевності в завтрашньому дні, у намаганнях відстояти власну правоту, проявити героїзм, віддати життя заради інших чи просто вижити будь-якою ціною як сильну, так і слабку стать. Із цієї причини війна породжує масове виникнення нових, часто-густо несподіваних, а деколи й узагалі патологічних явищ у гендерних стосунках як всередині одного народу, так і в гендерних взаєминах між представниками політично ворожих націй. В. Агеєва наголошує: «Неунікна травматичність статусу чужинця... особливо драматизується, коли йдеться про жінку-чужинку, тобто про подвійну маргіналізацію, адже і її стать, і її національність трактується як Інша» (Агеєва, 2003: 100). Пересічна мирна жінка на окупованій території чи жінка-військовослужбовець, жінка-волонтерка, жінка-медик змушені нести цю важку навіть для багатьох чоловіків ношу з нелюдською витримкою і стоїцизмом.

Аналіз досліджень. Проблеми гендеру далеко не нові. У Західній Європі їх піднімали ще Вольтер, Жан-Жак Руссо, Дені Дідро, а в кінці XIX – на початку XX ст. тема емансипації взагалі набула широкого розголосу й популярності. Час виникнення і розвиток модернізму в західноєвропейській і українських літературах ознаменувався особливою увагою письменників до стосунків між статями, а мегамодернізм, який сучасній українській літературі вже вийшов на передній край найважливіших мистецьких здобутків, у художньому показі міжстатевих стосунків має особливий пієтет до найсокровенніших питань людських відносин.

Гендерні стосунки у Західній Європі та Америці в XIX–XX ст. стали предметом зацікавлення не стільки письменників і літературознавців, але й психіатрів і психологів, тож найбільш затребуваними й нині є такі автори та їхні праці: Симона де Бовуар («Друга стаття»), Вірджинія Вулф («Власний простір»), Володимир Гітін («Ця покірنا тварюка жінка», «Цей жорстокий звір чоловік»), Зигмунд Фройд («Я і Воно»), Ерік Фромм («Анатомія людської деструктивності», «Мистецтво любити»), Віктор Франкл («Людина в пошуках смислу: загальний екзистенційний аналіз: Психолог у концентраційному таборі»), Мішель Фуко («Історія сексуальності»).

У вітчизняному літературознавстві до питання гендеру найчастіше зверталися такі українські жінки-науковці, як Віра Агеєва («Жіночий простір: феміністичний дискурс українського модернізму», «Філософія жіночого існування», Олена Галета («Метелик літає, де хоче (?): Колекціонування як спосіб розгортання романного сюжету»), Тамара Гундорова («Проявлення слова: дискурсія раннього українського модернізму; постмодерна інтерпретація»), Оксана Забужко («Філософія і культурна притомність нації»), Ніла Зборовська («Моя Леся Українка»), Соломія Павличко («Дискурс модернізму в українській літературі»). Також цьому питанню повністю присвячена монографія психологічного ракурсу «Основи теорії гендеру» за редакцією Віри Агеєвої, Лариси Кобелянської, Марфи Скорик.

Мета статті – дослідження теми гендерних стосунків у сучасній прозі про війну на Сході України. Спроба виявити особливості взаємних відносин чоловіків і жінок в екстремальних умовах небезпеки для власного життя та Української держави.

Виклад основного матеріалу. Тему гендерних стосунків під час російсько-української війни на Сході України ми розглядаємо як на матеріалі суто художніх текстів Галини Вдовиченко («Маріупольський процес»), Леоніда Капелюшного («Дике поле»), Євгена Положія

(«Іловайськ»), Василя Шкляра («Чорне сонце»), так і на матеріалах щоденників і коротких нотаток Назара Розлуцького («Нотатник мобілізованого»), Йосипа Струцюка («На ротації: Белетристика і публіцистика»), Васіліса Трофимович («Любов на лінії вогню»). Усі ці джерела мають виразний літературно-художній характер. Наприклад, Васіліса Трофимович зумисно майже не наводить прізвищ своїх персонажів, а розділи книги «Любов на лінії вогню» цієї авторки відзначаються багатою емоційно-естетичною палітрою, виразною поетикою: «Весільна сорочка», «Гімн РФ як символ продажно́ї любові», «Про донецького сутенера», «Дім там, де любов», «Ромео», «У війни жіноче обличчя».

Людина, яка в мирний час ніколи й не думала про військову кар'єру, добровільно одягає однострій в історичний момент загрози знищення цілісності та незалежності своєї держави, йде на війну заради дітей і майбутніх онуків, виявляється спроможною на подвиги, про що ніколи в мирний час навіть не замислювалася як про крайню необхідність чи як про внутрішню потребу.

Леонід Капелюшний у романі «Дике поле» про це пише: «У кожного народу є така малесенька, не завжди й помітна часточка, яка вражена синдромом Данко» (Капелюшний, 2017: 424). Здавалося б, авторська позиція однозначна і йдеться про свідомих українців. Але в романі «Дике поле» центральним персонажем виявляється вчорашній «сепар» Павло Горlach, котрий на перших порах воєнного протистояння на Донбасі не зміг належно розібратися в політичних подіях, зокрема в тому, що пересічних донецьких молодих хлопців і його самого було підло й жорстоко використано ворожими пропагандистами. Проте люди старшого покоління, зокрема проста жінка, мати Павлової нареченої Валі – Світлана Василівна, значно розважливіша й прозирливіша: «Але щоб нашу дитину до Расеї – навіки з голови викинь... З Расеї ніколи не повертаються. Ні українці, ні українцями» (Капелюшний, 2017: 17). Спочатку читач сприймає Павла, який тішиться «стечкіним», тобто автоматичним пістолетом, із якого можна вести вогонь як чергами, так і окремими пострілами, як інфантильного бевзя.

Проте цей новоявлений «сепар» є мислячою людиною. Він інтуїтивно відчуває, що ніхто з його знайомих сільських жінок загалі ніколи у власному житті не був далі Донецька, а тому майже нічого не знає про столичний Київ. А місцеве населення наївно ковтає брехню, нібито там узяла гору озвіріла фашистська хунта: «Знайшлася б інша лярва і розказала, що на Майдані розпина-

ють чи й живцем спалюють дітей – повірили б» (Капелюшний, 2017: 238). Але ж емоційне жіноче масове обурення автоматично перекидається на чоловічу озлобленість.

У рідному селі колишнього дитбудинківця Павла Горlachа, який повернувся до давно спорожнілої тітчиної хати, щоб забрати з тайничка власні документи, вражають зміни в людських душах. Фальшиве співчуття п'яних росіянок, котрі більше, ніж справедливості, прагнуть «хліба і видовищ», тобто намагаються нацькувати місцеву владу на озброєних російських козаків, а козаків – на Сергія Федотовича, який цю владу й уособлює, проявляється в їхніх сміху вартих вимогах «прекратить», «расстрелять», «заминировать» гвалтівників неповнолітньої дівчини, проте затія завершується кривавою перестрілкою козаків, із одного боку, і Сергієм і хоча Горlach прекрасно розуміє, що у воєнний час згвалтування, тим більше дитини та ще й групове, вважається важким злочином (за таке й до стінки ставили), на ділі все виявляється правдою з точністю до навпаки: навіть збезчещена п'яна дівуля, дочка п'яниці-росіянки Кімової, яка й виявилася призвідницею біди, не робить трагедії чи хоча б маленької драми з того, що з нею сталося. Її вигляд промовистий: «Сиділа на дивані, вирячилася і глипала то на мене, то на козаків. На нещасну і скривджену схожа була мало» (Капелюшний, 2017: 16). Взагалі, масове згвалтування жінок на війні – явище типове. На жаль, без подібного ганебного явища з боку «окупантів» чи «визволителів» практично не обходиться жодне воєнне протистояння навіть локальних масштабів. Це спричиняє бажання покарати злочинців.

Перестрілка і загибель у ній аж дев'яти російських козаків остаточно відрізують Павлові Горlachу шлях до своїх, власне – «сепарів». У полоні й очікуванні розстрілу «козаками», тобто питомо російськими військовослужбовцями, він ще наївно пробує переконати українську патріотку – волонтерку Ірину, яка й запропонувала Павлові взяти документи вбитого волонтера, свого тезки Павла Сколота, у правоті колись здійсненого власного життєвого вибору, але сам усе менше й менше вірить у правильність свого колишнього рішення стати сепаратистом, відірвати Донбас від України. Прозріння «сепара» настане ще далеко не скоро. Для цього потрібен час, гіркі роздуми, особисті непоправні втрати. Але все-таки про крах фальшивих цілей таких, як і він сам, зазобованих ополченців, Павло згодом скаже, що це для Москви вони були географією, смачним промислово куснем хліба з намазаною вугільноперероб-

ною інфраструктурою, але новоспечені «сепари» знали, що на Донбасі проживають їхні брати і сестри, «сім мільйонів людності, яка вросла в Донеччину і заробляє там на хліб насущний, там кохається і там умирає» (Капелюшний, 2017: 42). Гендерні стосунки Павла з волонтеркою Ірою, їхні розмови й чесні суперечки впродовж довгого часу в екстремальних умовах таки роблять із хлопця свідомого націоналіста, діяльного українського патріота.

Хоч у цієї пари взагалі нема інтимних стосунків, все ж їхнє кохання дуже несміливо й повільно народжується. Після загибелі Іри новоявлений Сколот (іншими словами «скіф», отже, питомий українець) із великим болем у душі констатує, що така жінка трапляється далеко не кожному чоловікові, та й то лише раз у житті, і Павло найбільше шкодує, що так і не освідчився їй у коханні: «Дивно. За жінкою, із якою у мене не було нічого... Тобто не було тої близькості, яка спочатку ріднить тіла, а душі – як вже вдасться... За цією жінкою я не просто сумую... Хоч у зашморг» (Капелюшний, 2017: 433). На згадку про кохану залишається лише її фото з букетом чорнобривців, а відповідний ліричний відступ у романі «Дике поле» набуває співзвучності з тими сторінками, на яких ще Олесь Гончар у «Прапорonoсцях» описав смерть Шури Ясногорської у Долині Червоних Маків, тобто в останньому бою з гітлерівським воєнним угрупованням вже після проголошення фашистською Німеччиною капітуляції.

Водночас воєнні події на Сході України немично накладають свій відбиток на всіх, хто безпосередньо чи опосередковано бере в них участь. Війна часто призводить до реального домінування зла над добром. Нікчемні люди, зокрема баба Гала та її чоловік-підкаблучник із роману «Маріупольський процес», завжди здатні почуватися «героями», коли випадає нагода безкарно познущатися над полоненим Павлом чи ув'язненою Валькою-Саморекламою. Незалежно від статі у свідомості цих нікчемних істот їхні власні дріб'язкові образи чи ними ж придумані гріхи інших людей здатні вилитися в доноси й навіть бажання особисто когось фізично катувати, породжують неприховану зловтіху над безневинними жертвами. Із великою дозою сарказму показаний у мирний час невдаха, а в момент російської інтервенції – командир ополченців Буча-Бучаєв. Його садистська розправа над власною собакою, на жаль, виявилася репетицією розправи над Валькою-Саморекламою.

У книзі спогадів Назара Розлуцького «Нотатник мобілізованого» центральне місце зумисно

відведено чоловікам-військовослужбовцям. Страх загинути в будь-яку хвилину, невміння і небажання бодай адаптуватися до воєнних подій, коли кожна особиста помилка може обернутися загибеллю для багатьох, робить із людей із низьким рівнем відповідальності потенційних злочинців: «Під час одного з двох крайніх боїв на КСП¹ приперся п'яний снайпер, який не те що потрапити – затримати дихання уже не міг, і в результаті СВД² в його руках тремтіла, як осиковий листок. Для чогось він таки вистрелив двічі – і після цього «атветка» пішла прямісінько в нас над головою. До речі, це ще питання, що було страшніше – ворожий вогонь чи свій п'яний снайпер із гвинтівкою, яка ходить у руках із різким відхиленням вправо-вліво» (Розлуцький, 2019: 196). Злочинна пиятика серед військовослужбовців, яких через синюшний зовнішній вигляд у армії зневажливо називають аватарами, стає небезпечною нормою співжиття, і багатьом із цих покидьків не допомагають ні принизливі покарання з боку побратимів аж до прив'язування до бойових машин, ні загроза смерті від алкогольного отруєння.

Проте не можна не брати до уваги, що суто чоловічий соціум тяжко гнітить солдатів. У романі «Маріупольський процес» це показано вражаюче: «Я вже забув, як дівчата сміються, – сумно констатував Корнет, – просто хотів би послухати. Без жодних намірів та планів... У суто платонічних цілях» (Вдовиченко, 2015: 225). Закономірно, що навіть пісня про зраду дівчини козакові, котрий на кілька років затримався у поході, а вона народила дитя від іншого («Був у мене козак аж три ночі, / Він покинув свої карі очі») не сприймається «атовцями» як гідний кари проступок, адже навіть безстрашний у боях Штепа крадькома витирає сльози і йому шкода і зрадженого козака, і його нерозважливу милу, і байстря, й циганку Дуню, за якою вслід поривався козак із намови своєї любки, щоб віддати нібито полишене в хаті його дівчини немовля. Ненависть у бійців проявляється лиш до тих, хто розпалив оцю війну, хто примусив козака надовго відлучитися від коханої: «Я б їх, сук, усіх перестріляв» (Шкляр, 2015: 59). Це справді чоловіча життєва позиція, що повністю витісняє з душі й ревності, й особисту образу на жіночу стать.

У книзі В. Трофімович, наприклад, йдеться про ексбійця, який три місяці відбув земне пекло під донецьким аеропортом, із повією у Дніпропетровську, котра на його замовлення під час злягання співала гімн РФ: «Слався, страна! Ми гордимся

¹ КСП – командно-спостережний пункт у зоні бойових дій.

² СВД – снайперська гвинтівка Драгунова; нині на Донбасі це основний тип снайперської зброї.

тобой! – і це було не що інше, як «любов бійця до священної російської землі» (Трофимович, 2016: 23). Солдат для повії назавжди залишиться в пам'яті «богом війни», а секс із повією в супроводі державного гімну імперії Путіна – помстою Росії, яку ще в іпостасі радянської Родіни часів СРСР Оксана Забужко досить вульгарно називає Великою Блудницею з розкритою маткою [3], наголошуючи на хтивості та безвідповідальності плідної «страши».

Проституція на війні поширена, але й вона не настільки відразлива, як національна зрада з метою легкого заробітку грошей ціною смерті представників свого ж народу. У романі «Маріупольський процес» йдеться про загибель ворожої снайперки. Нею виявилася двадцятип'ятирічна дівчина із села на Львівщині: «Лектор тим часом пройшовся уважним поглядом вздовж гвинтівки у траві, присвиснув: да-аа... Нахилився до броніка дівчини, щось там смикнув, обмацав, витяг назовні... За пластинами у кишнях бронезилета..., перехоплені паперовими стрічками... сорок тисяч доларів. Це ж за кількох бійців платять найманцям таку платню?... Картина світу похитнулася» (Вдовиченко, 2015: 130). Закономірно, що враження навіть бувалих бійців від такої картини несподіване, адже дівчина із Західної України виявилася російською найманкою і своїм останнім влучним пострілом обірвала життя хлопця із Саратова, який не приховував перед бойовими друзями, що особисто на Донеччині в найтяжчі часи захищав нову Україну і свою власну майбутню Росію.

Подружнє життя у періоди воєн – надзвичайно складна структура взаємин, що не завжди виявляється готовою до таких випробувань. Парадигма Ромео і Джульєтти – рідкісне явище, проте й воно має місце у воєнну добу, адже «у справжнього кохання, особливо якщо воно взаємне, термін придатності набагато довший, ніж будь-якої, навіть найкоштовнішої речі» (Трофимович, 2016: 94). Щемлива розповідь про хлопця зі Львівщини Тараса, який до війни на Сході України із власним дідусем став ініціатором побудови церкви в рідному селі, а на війні міг зняти з себе каску і бронезилет, щоб віддати їх молодому бійцю без цих засобів, бо завжди цінував чуже життя більше за своє і тому самовіддано рятував не одного побратима, завершується героїською смертю Тараса. Інша річ, що ця трагедія не стала горем лише для рідних хлопця: «За місяць потому слідом пішла і Мар'яна – її серце не витримало болю та горя. Воно, її серце, звикло битися синхронно з Тарасовим. І кожен його біль сприймала як свій. Не стало його, і вона втратила сенс та волю до життя»

(Трофимович, 2016: 105). Сучасна українська Джульєтта не змогла жити без свого Ромео.

На війні все зазнає кардинальних змін, підлягає деструкції ціннісно-орієнтаційна та моральна системи. «Я ніколи не забуду, як «местніє жителі» смажили шашлик на Савур-могілі, на кістках і крові наших хлопців... А ще того пілота, якого «мамочки апалченцев» забили на смерть лопатами. На землі. Він катапультивався на їх території, коли їхні «защитнікі недоросії» збили літак» (Струцюк, 2019: 255), – не приховуючи свого обурення, пише Йосип Струцюк. Такою дикою історією перед читачами постає випадок із українським бійцем Федором, якому російський офіцер пообіцяв помилування, якщо беззбройний важкопоранений боєць здасться в полон. Але як тільки Федір виткнувся з укриття, його застрелили й із ще теплого трупа вирізали серце, а «тіло прив'язали до вантажівки і протягнули Донецьком» (Трофимович, 2016: 77–78). На жаль, українська влада жодним чином не допомогла ні вдові Федора, ні його осиротілим дітям, і тільки м'якосердні волонтерки зуміли для них купити малесеньку квартиру в Кривому Розі, бо залишатися в Донецьку родині Федора виявилось небезпечно.

Гендерні стосунки завжди доповнюються певними соціальними статусами: переселенців, сиріт, інвалідів війни. Проте в кожному конкретному випадку й чоловіки, а тим більше жінки, проявляють себе по-різному: «І ще я не пробачу ту мамашку, яка в дитячій поліклініці лізла без черги до лікаря, «патамушта ана беженка», а на питання лікаря, де тато дитини, відповіла: «Асталса дома мачіть укропав» (Струцюк, 2019: 256). І в цій ситуації не дрімуче незнання чи нерозуміння того, що відбувається на Донбасі, а самовпевненість і всюдозволеність, розуміння «мамашкою», що навколо – порядні люди, які не торкнуться її заради її ж дитини, дозволяє такій «переселенці» не соромитися за вчинки власного чоловіка.

Криваві події примушують людей на війні бути готовими до всього, зокрема й до власної смерті, ненависті соціуму й навіть до справжньої любові з боку несподіваного коханого. Проте фронт – це завжди дуже серйозне випробування: «Ми потрапили у пастку. В трикутник, де є він, вона та вона – він, вона та війна. Іноді війна тримає лише одного у своїх свинцевих обіймах. Іноді – обох. Він може повернутися до неї (як і вона до нього – примітка автора статті), але його (чи її – примітка автора статті) душа не повертається з війни» (Трофимович, 2016: 9). Надалі залишитися після участі у кровопролитних боях і режимі постійної небезпеки повноцінною людиною своєї приро-

дою даної статі також надзвичайно складно. Врешті, на це потрібен час і, як вважають психологи, довгий: втричі більший за проведений на фронті.

Висновки. Гендерні стосунки в умовах воєнного протистояння загострюють емоції яку чоловіків, так і в жінок. Проте справжні особистості незалежно від статі виявляються здатними пере-

жити все, що випало на їхню долю, навіть найстрашніше, а що найголовніше – не втратити свою істинно унаслідовану від Бога людську подобу. На жаль, як свідчать художні тексти, жалюгідні людяно-користолюбні обох статей в умовах війни деградують ще з більшою силою і значно швидше, ніж у мирний час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агєєва В. Жіночий простір: феміністичний дискурс українського модернізму. Київ : Факт, 2003. 319 с.
2. Вдовиченко Г. Маріупольський процес : роман. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2015. 284 с.
3. Забужко О. Філософія і культурна притомність нації. *Забужко О. Хроніки від Фортінбраса: вибрана есеїстика 90-х*. Київ : Факт, 1999. С. 133–151.
4. Капелюшний Л. Дике поле: Роман. Київ : Видавництво «Український пріоритет», 2017. 472 с.
5. Розлуцький Н. Нотатник мобілізованого. Київ : ТЕМПОРА, 2019. 239 с.
6. Струцюк Й. Коридор смерті: Белетристика і публіцистика. Струцюк Й. *Коридор*. Київ : Український пріоритет, 2019. С. 112–323.
7. Трофимович В. Любов на лінії вогню. Харків : Фоліо, 2016. 153 с.
8. Шкляр В. Чорне сонце: Дума про братів азовських. Харків : Клуб сімейного дозвілля. 2015. С. 5–110.

REFERENCES

1. Aheieva V. Zhinochy prostir: feministychnyi dyskurs ukrainskoho modernizmu [Feminini space. Feminist discourse of Ukrainian modernism]. Kyiv: Fakt, 2003. 319 p. [in Ukrainian].
2. Vdovychenko H. Mariupolskyi protses [Mariupol process]: Roman. Kharkiv: Klub simeinoho dozvillia, 2015. 284 p. [in Ukrainian].
3. Zabuzhko O. Filosofiia i kulturna prytomnist natsii [Philosophy and cultural awareness of the nation]. *Zabuzhko O. Khroniky vid Fortinbrasa: vybrana eseistyka 90-kh*. [Zabuzhko Oksana. Fortinbras Chronicles: Selected 90s Essay]. Kyiv: Fakt, 1999. P. 133–151. [in Ukrainian].
4. Kapeliushnyi L. Dyke pole: roman [Wild field]. Kyiv: Vydavnytstvo "Ukrainskyi priorytet", 2017. 472 p. [in Ukrainian].
5. Rozlutskyi N. Notatnyk mobilizovanoho [Notes mobilized]. Kyiv: TEMPORA, 2019. 239 p. [in Ukrainian].
6. Strutsiuk Y. Korydor smerti [Death corridor: Fiction and nonfiction]. *Beletrystyka i publitsystyka*. Strutsiuk Y. Korydor [Corridor]. Kyiv: Ukrainskyi priorytet, 2019. P. 112–323. [in Ukrainian].
7. Trofymovych V. Liubov na linii vohniu [Love on the line of fire]. Kharkiv: Folio, 2016. 153 p. [in Ukrainian].
8. Shkliar V. Chorne sontse: Duma pro brativ azovskykh [Black Sun: The thought of the Azov brothers]. Kharkiv: Klub simeinoho dozvillia. 2015. P. 5–110. [in Ukrainian].